

Ka Synjuk Nongthoh Katholik
(Catholic Authors' Guild.)

MEMORIAL LECTURE

**Kum ka jingkyrmaw burom ia I Babu Soso Tham ha ka Lyngkhuh
Sngi-iap Ba-Sanphewwei jong I.**

bad ka

SYMPOSIUM

Halor ki jingtrei jong u Rangbah R. S. Lyngdoh kum
ka jingrakhe ia ka Lyngkhuh Sngi-Iap Banyngong
jong U ha ka 19.12.1991.

Jaka Don Bosco Youth Centre, Laitumkhrach, Shillong.
Tarik 18th December 1991.
Por 11-30 mynstep.

“KA KTIEN KA TEI IA KA JAITBYNRIEW”

==== H. ELIAS ====

Inserted as a token of love and friendship
by **Bimal Bawri**
Akashi Book Depot, Laitumkhrach, Shillong.

Haba nga ioh shithi na u General Secretary, Catholic Authors' Guild ba nga dei ban ai paper ha ka symposium kaba long mynta ka sngi halor ka phang "U R.S. Lyngdoh bad ka Kolshor Khasi," ka bor sngewthuh ka kyniew kyneh ia nga ban pdiang kat ia kata ka kam bah kam san haba dang don bun phew ngut ki Akhia ba proh jingmut, ki Simpah simpeng, ki Khraw pyrkhath bad ki tymmen ki san kiba nang bad tip bha ban pynhap sawar halor katei ka mat ka jura. Kumta mardor nga la jubab ba ngam lah. Hynrei lai sngi hadien, u Bah Wan Kharkrang, General Secretary, Catholic Authors' Guild u wan iakynduh ia nga bad um aili ba ngan kyntait. Lada pdiang jyngngan, lada kyntait ruh la ia sngewsih.

Niuma, kumba nga la ju shlan ban tare ia kaba ngam pat ju tip, ha kane ka sien ruh ngan pyrshang tare ruma katba nga lah synei. Hynrei shwa ban sdang ia kat kane ka phang, nga sngewdei ban da buh shwa ia kine ki kyntien kyrpad kyrpon kiba mih sngur mynsiem naduh ka dohnud jong nga khnang ba ngan lah ban ioh buit ioh bor, ioh mynsiem ioh jingshlur.

"Bah Duh Radhon Sing Lyngdoh Nongbri na dwar u Blei ryngkat bad la ka Mei ka Iaw, u Nibah u Nisan, ka Rngiew jong phi ha pyrthei. Toi ngam bit ban tare ia kat kane ka kam bah, hynrei kumba phi la ju btin mynba phi dang don ha ka dur longbriew, mynta btin biang ia nga da ka Rngiew jong phi."

Nga la bha nusip palat ba nga la shah hikai Khasi ha u Prof. R.S. Lyngdoh mynba nga pule ha St. Anthony's College (Evening Section) hapdeng ka snem 1960-64. Ha kata ka por ka kot kaba u Prof. R.S. Lyngdoh u hikai ia ngi dei "Ki Sngi Barim U Hynniewtrep." Ka dei ka sien ba nyngkong eh kaba nga ithuh ia u bad naduh kata ka por haduh mynta nga la khot ia u da u Bah Duh. Shisha ngam lah ban len ba dei ki kyntien jong u Bah Duh kiba la sain dur ha ka jingmut jingpyrkhat jong nga ban kham sngewthuh bad ieit ia la ka jong ka Kolshor.

Ynda nga la pass ia ka B.A. ngam ju ia kynduh shuh ia u Bah Duh haduh ka snem 1975 mynba nga sdang ban thoh ia ka 'Rongbiria u Hynniewtrep' bad naduh kata ka por ngam ju pep ban ia syllok bad u barabor ha ki kam thoh bad ki jingwad jingtip jong nga shaphang la ka jong ka jaitbynriew. Dei ma u uba la btin lynti ia nga thop shi thop khlem thait haduh ba ngin da ia kylla long paralok. Dei na kata ka daw ba ha kawai na ki kot jong nga, nga la buh burom ia u da kine ki kyntien:

"HA U PROF. R.S. LYNGDOH. U Nonghikai - U Nongbtin lynti bad U Paralok."

Khyndiat bnai shwa ba u Bah Duh un khlad noh, ngi la ju ia syllok ha ki kam pule sla, ym dei shuh tang ka pule Kot, namar ha ka Sla ka Tlur ka Kolshor Khasi (Hynniewtrep) ka paw shynna. Ki bymnang ban pule Sla kin shem shitom ban batai ia ka Kolshor Khasi. Ha kawei ka sien, nga la ong ia u Bah Duh ban iathoh lang noh ia ka Khanapateng jong ka jaitbynriew Hynniewtrep naduh ki sngi jong ki Khathynriew Trep Khathynriew Skum ter ter haduh ka juk ba ki Hima ki sdang ban ioh la u Syiem u kmie. Hangta u Bah Duh u jubab:-

"Ban da lah ia kata te Bah Donbok, nga la hun jrut ban leit sha la ka Mei ka Iaw."

Ia kane ka kam nga la sdang ruid phang ia baroh ki jingjia ba la jia ter ter, hynrei ngam pat sngewhun, namar nga dang dei ban pyndap ia ki bynta ba thylli khnang ban ia id be it ia id ryntih na u ksai ba khlem syrdoh khlem sohsat.

Ha u snem 1989, ar sien u Bah Duh u la ong ia nga ban lum noh shaphang ka jingim jong u, hynrei nga la jubab biria pynban. "Balei Bah Duh phi kren ramia kumta?" U Bah Duh u shu sngap khlem jubab. Ngam shym poi pyrkhath ba ha kawei ka sngi kan long ka sngi kynmaw burom ia ka jingdap shishnem ka sngi iap jong u bad ba nga dei ban ai jingthoh shaphang jong u bad ka Kolshor Khasi.

Khyndiat khyonsoit ki jingtip katba nga lah synei ban lum, la sngewthuh ba la kha ia u Bah Duh Radhon ha Umphrup ha ka step 14 tarik u Nailar 1936. U Bah Mishon Lyngdoh Nongbri (Bam kwai ha dwar u Blei), uba long u hymmen trai jong u Bah Duh, u la iathuh ha nga ba ha ka por ba kha ia u Bah Duh Radhon, u sohpet u kyllain ha ryndang bad ha khlieh jong u Bah Duh, kaba mut ba u spong bad deng kpieng da la u jong u sohpet. Kata ka dei ka dak ba kham phylla. Hoo id don kiba spong da la u jong u sohpet, don pat kiba deng kpieng da u sohpet, hynrei ban deng kpieng bad spong ha ka juh ka por, ym ju kham jia koit.

Kum u khynnah, u Bah Duh u sngew tynnad ban sharai masi sha lum ban ia kaba leit skul. Kumta u sdang leit skul haduh ba un da dap phra snem ka rta, hynrei da ka jingminot u la lah ban pyndep ia ka M.A. ha u snem 1958 bad naduh kata hi ka snem u la hikai ha St. Anthony's College haduh u snem 1970. Ha kitei ki snem ba u hikai ha St. Anthony's College, u la iarap hikai ruh ha Lady Keane Girls College bad St. Edmund's College. Naduh ka snem 1970 haduh u snem 1978 u Bah Duh u la bat ia ka kam Speaker ka Meghalaya Legislative Assembly bad u long u Speaker ba nyngkong tam jong ka State Meghalaya. Hadien ka kam Speaker, u Bah Duh u la long u Chairman jong ka

First Meghalaya Pay Commission. Nangta u la long ruh u Chairman jong ki Primary Schools ha Garo Hills. Ha u snem 1981, la thung ia u Bah Duh ban long u Professor jong ka Khasi NEHU bad ha u snem 1987 la thung ia u kum u Dean, School of Languages, NEHU, Kumta u Bah Duh u long u Khasi ba nyngkong tam ban long u Professor bad u Dean ha University.

Ngan ym lah ban niewtang bniah halor ka jingim u Bah Duh ha ine i jingthoh ba lyngkot jong nga, kumta ngin ia phai noh sha ka mat ka jura, 'U R.S. Lyngdoh bad ka Kolshor Khasi.' Halor kane ka phang, ngi tip ba ka kyntien Kolshor kam dei ka ktien Khasi. Ka dei ka ktien phareng: 'Culture' kaba wan na ka ktien Latin 'Cultura'. Ngam tip la ngi don ne em tang kawei ka kyntien ha ka ktien Khasi ka ban kit jingmut ia ka kyntien Culture. Ban shu pynkynmaw, ha kawei ka sien nga la kynthoh kumne. "Haba shim kyllum ia ka jingmut jong ka kyntien Kolshor, lah ban ong ba ka thew ia ka thymmei pyrkhath ba la sain dur bad kylla long ka nongkynti jong kano kano ka jait bynriew, kaba kata ka jaitbynriew ka la ioh pateng lyngba ki jingia kynduh ba har rukom kaba pynbiang ia ka imlang sahang, la ha ka khein kur khein kha, ka niam ka rukom, ka synshar khadar, ka riam ka beit, ka rwai ka siaw, ka shad ka kmen bad kumta ter ter." (1)

U Bah Duh Radhon u tip bad sngewthuh bha ia ka jingmut jong ka kyntien Kolshor nalor ba u tip bad sngewthuh bha ia la ka jong ka Kolshor- ka Kolshor u Hynniewtrep. Dei na kata ka daw ba u sa lah ban ieit ia la ka jong ka Kolshor, namar u bym tip um nang ban ieit wat lada u kwah nang, Kat kum u Bah Duh, "Ka Kolshor ka dei ka thymmei. Wei ngi la klet ia ka, ngi la duh ia la karympei." (2) U pynshai shuh da kaba ong:

"Ka Kolshor ka long ka Tlieng-bah jong kano kano ka jaitbynriew. Ka kynthup lut ia ki Nongtymmen ba la seng da ki Longshwa bad ka kynthup ruh ia ki Nongkhynraw ba ki Longdien ki nang pynbha. Ka dei ka nongmei-nongpa jong kano kano ka jaitbynriew shikhrum ka bneng shisnieh pyrthei." (3)

Ha kaba ia dei bad ka thymmei jong ka Kolshor Khasi, u Bah Duh u ong kumne :-

"Ka thymmei jong ka Kolshor Khasi ka sdang na dwar u Blei bad ka longbriew manbriew ruh kan kut hangta." (4) Peit sa ia kine ki kyntien:

"Ka Kolshor u Khasi ka sdang da ka tipbriew bad bud sa ka tip Blei, ym kum kiwei pat kiba sdang da ka tip Blei bad ka sah kut hangta." (5)

Namar ba ka Kolshor Khasi ka sdang na dwar u Blei, u Bah Duh u ngeit ba ka tynrai jong ka Kolshor jong u paid Khasi baiar ka long na ki saw tylli ki Dorbar Blei. Kita ki long:-

"Ka Dorbar jong u Khathynriew, ka Dorbar Buh bynta Sam bynta, ka Dorbar ba wan mih u Khraw Jutang, bad ka Dorbar ban pynieng ia ka Ksaw ka Kpong." (6)

Kitei ki saw Dorbar Blei la pynlong ne kbei Dorbar namar ba don ki Daw ne Jingjia kiba pynwit ia ka suk ka sain shisnieh pyrthei. Ha man kawei pa kawei ka Dorbar Blei la sain dur kumno ban lait na kum kita ki jingwit kiba mih na ka daw bym ia bat shuh ia ka Hok ka Shikyntien. Barch ki jingsain dur lyngba kitei ki saw Dorbar Blei ki kylla long ki thymmei jong ka Kolshor Khasi. Lah ban ong ba ki sain dur ba la mih na ki Saw Dorbar Blei ki long ka Jabieng jong ka Kolshor Khasi bad ka Hok ka Shikyntien dei u Klongsnam jong ka Kolshor Khasi. Dei na kata ka daw ba u Bah Duh Radhon u pyrta da kum kine ki kyntien:-

"Kane ka long ka jingngeit jong nga ba, Haba ka Ktien ka iap - ka Jaitbynriew ruh ka iap - Kane ka long ba nga ngeit ha ka HOK KA SHIKYNTIEN bad ka JUBANLAK." (7)

Ban niew tang lut ia u R.S.Lyngdoh bad ka Kolshor Khasi donkam shibun ka por bad da ki phew sla ka kot sada ban thoh, hynrei ha i por ba lyngkot ngam shym ioh lad ban lum lut wat tang ia ki mat ba kham kongsan, jar la katta nga ngeit ba yn sa mih na pdeng ki khun samla ka Ri ki ban sa bud dien ia kane ka phang. U Bah Duh lyngba ki kam jong u mynba u dang don ha ka dur longbriew, u la pynpaw ba u dei u briew jong la ka Kolshor uba da tip bad ieit hok ia ka. Mano ba lah ban klet ba wat ha ka por ba u long u Speaker jong ka dorbar thaw ain ka Sorkar Meghalaya ruh u kiew ha Tyngkong ka Iingsad bad da ka khmat ba phuhmut, u shim ia ka ksing na u Duhalia bad u tem khyrwait met ban pyniahap bad ka sur kyrngaid blang mynba ki pom blang ha duwan khmat Iingsad? Mano bym kynmaw ba kum u khun bakhraw ka Hima u sponghor lyngsngun mynba ka Hima Khyrim ka Thung bad 'tang Syiem ia u Syiem Balajied?

Ka jingieit jong u Bah Duh Radhon Sing Lyngdoh, ia la ka jong ka Kolshor ka paw ha man la ka deiti deijat, ka kren ka khana, ka jingmut jingpyrkhat bad lah ban ong ba u dei ka pajwa ba rhem jong ka Kolshor u paid Khasi baiar.

- (1) Souvenir Hynniewtrep Endeavour Society P.35 dt.8th Sept.'89.
 - (2) Dongmusa Vol.IV No.13 dt.25th March, 1988.
 - (3) Dongmusa Vol.IV No.16 dt.15th April, 1988.
 - (4) Dongmusa Vol.IV No.14 dt. 1st April, 1988
 - (5) Ibid
 - (6) Ibid
 - (7) Dongmusa Vol.IV No.13 dt.25th March, 1988.
-